

Katrin Mõttus: "Ajaloõpikute rohkus on meeldiv, aga ka mõtlemapanev. Õpilane omandab just need teadmised, mis on kirjas tema õpikus."

5. klassi ajalooõpikud õpetaja pilgu läbi

Katrin Mõttus

TLÜ ajaloodidaktika magistrant

Avatud õppekava annab õpetajale vabad käed, mis teemasid 5. klassi ajalootunnis läbida ja mida mitte. Tavaliselt toetub õpetaja koolis kasutusel oleva(te)le õpiku(te)le. Oluline roll on sellel materjalil, mida peab tähtsaks õpetaja.

Ajalugu on omaette õppeainena kavas alates 5. klassist. Teemavaliku aluseks peaks olema õpilaste ajaloohuvi äratamine. Süstemaatiliste teadmiste/oskuste kujundamist 5. klassi ajalookursuse eesmärgiks ei sea.

Ajaloo algkursus hõlmab peatükke maailma ja Eesti vanimast ajaloo tärnast tänapäevani ("Põhikooli ja gümnaasiumi riiklik õppekava", 2002). Haridusministeeriumi kinnitatud ajalooõpikuid 5. klassile on viis: "Ajalugu 5. klassile" (Mart Laar, Maria Tilk, Eha Hergauk, 1997); "Ajalugu 5. klassile" (Mart Laar, Maria Tilk, Eha Hergauk, 2002); "Ajalugu 5. klassile" (Einar Vära, Andres Adamson, 2001); "Jutustusi ajaloo õpik V klassile" (Jaak Sarapuu, 2002); "Pilk ajalukku. 5. klassi õpik" (David Vseviiov, 2002). Lisaks on kasutusel Tiia Toometi "Me elame ajaloos. Eesti ajaloo õpik 5. klassile", 1993.

Selline õpikute rohkus on meeldiv, aga ka mõtlemapanev. Avatud õppekava annab õpetajale vabad käed, milliseid teemasid 5. klassi ajalootunnis läbida ja milliseid mitte. Tavaliselt toetub ajalugu õpetav õpetaja (sageli klassiõpetaja, mitte ajalooõpetaja) koolis kasutusel olevale õpikule/õpikutele. Seega omandab õpilane just need teadmised, mis kirjas tema ajalooõpiku(te)s. Teadmisi ajaloo kohta saab ka ümbritsevast keskkonnast, loetud raamatutest, internetist, kuid oluline roll on siiski sellel materjalil, mida peab tähtsaks õpetaja ja mis on kirjas kooliõpikus.

Seoses magistratööga viisin Eesti koolide 5. klassi ajalooõpetajate hulgas läbi küsitluse, uurides, millist õpikut kasutatakse ja milline võiks olla selle sisu. Esitasin viis küsimust, saabus sada vastust.

Millist ajalooõpikut/õpikuid kasutatakse 5. klassides enim?

Saja vastanu hulgas oli õpetajaid, kes võisid kasutada mitut õpikut. Koolides ostetakse uued õpikud iga kolme aasta tagant või kui kasutusel olevad õpikud ei vasta enam kehtivale riiklikule õppekavale. Vastused jagunesid järgnevalt: 39 vastanut kasutab "Ajalugu 5. klassile" (M. Laar, M. Tilk, E. Hergauk, 2002); 26 – "Ajalugu 5. klassile" (E. Vära, A. Adamson, 2001); 18 – "Jutustusi ajaloo õpik V klassile" (J. Sarapuu, 2002); 15 – "Ajalugu 5. klassile" (M. Laar, M. Tilk, E. Hergauk, 1997); 8 – "Pilk ajalukku. 5. klassi õpik" (D. Vseviiov, 2002); 8 – "Me elame ajaloos. Eesti ajaloo õpik 5. klassile" (T. Toomet, 1993).

Millist ajalooõpikut/õpikuid eelistatakse kasutada?

Vastust võis põhjendada, seda tegi 87 vastanut sajast. Kuus õpetajat sajast on ajalooõpetaja rollis esimest aastat (asendusõpetajad või alles tööle tulnud) ja tunnevad ainult seda ajalooõpikut, mis koolis kasutusel, teisi mitte. Mõned vastanud eelistasid enam kui ühte õpikut, vastamata jättis kaheksa küsitletut.

35 vastanut eelistas "Ajalugu 5. klassile" (Laar jt, 2002). Põhjendused: hea ülevaade Eesti ajaloost; terviklik käsitus; loogiline ülesehitus; illustratsioon täiendab teksti; eakohane tekst; sobilik; jõukohane; konkreetne; hea liigendatus; hea võimalus kasutada lisamaterjale. Üks vastaja arvas, et õpik on praegustest parim (mitte parim eales).

Põhjendati ka nii. 5. klassis n-õ kontekstist väljarebitud huvitavamate üldajaloo lõigukeste käsitlemist põhikursusena ei pea põhimõtteliselt õigeks. Neil, kel põhikool jääb üldhariduse laeks, peab ka saama tekkida ettekujutus Eesti ajaloost järjepidevas arengus. Veel arvati, et õpikust saab kompaktselt ülevaade Eesti ajaloost. Kui seda viiendas klassis ei tee, siis vanemates klassides kaob see maailmaajaloo sisse ära.

Oli negatiivsemad põhjendusi: õpik koos töövihikuga on nn laisa õpetaja õppekomplekt – anna aga õpilasele tunni algul töö kätte, lase kodus ära õppida ja järgmises tunnis küsi – ei mingit muret; õpik on juba ajalugu tundvale inimesele ja pole huvitav; 5. klassi jaoks raske.

20 vastanut eelistas "Ajalugu 5. klassile" (Vära, Adamson, 2002). Põhjendused: hea õpik ajaloo vastu huvi äratamiseks; jõukohane; huvitav; hästi illustreeritud; lihtsa sõnastusega; annab piisavalt hea ülevaade ajaloost; pole liiga palju materjali (õpikus on vaid 30 teemat) ja õpik on lastepärane. Üks vastus kõlas: Õpik on 5. klassi õpilastele eakohane. Kasutada saab lihtsamaid kaarte ja skeeme. Eraldi (sinine tekst) on välja toodud tähtsaim. Põnevate teemade valik võimaldab õpilastes äratada huvi ajaloo vastu. Peatükke on õpikus piisavalt.

Kolmandana eelistas 18 vastanut "Me elame ajaloos. Eesti ajaloo õpik 5. klassile" (Toomet, 1993). Põhjendused: lapseõbralik (lastepärane); heade illustratsioonidega; palju lisamaterjali; huvitav; arusaadav sõnastus; on toodud paralleelse tänapäevaga ja kirjas just need pisiasjad, mis lapsi huvitavad ning kui tuleks kordustrükk, eelistaksin seda.

Neljandana eelistas 15 vastanut "Jutustusi ajaloost. Ajaloo õpik V klassile" (Sarapuu, 2002). Põhjendused: lapseõbralik; lihtne; hea pildimaterjaliga.

Üks põhjendus kõlas: Olen tuttav kõigi õpikutega ja peale Vseviovi eri aastatel nende järgi õpetanud. Kõige paremaks pean Sarapuu. Tekst on 5. kl õpilase jaoks lihtsam ja sisuliselt mõistetav. Teised õpikud on liiga pikkade ja keerukate lugudega. 5. kl õpilased ei taha lugeda pikki tekste ja neil on raskusi mõistva lugemisega. Pealegi on liiga suur "hüpe", võrreldes 4. klassiga. Illustratsioonid ja värvikirevus "söövad" teksti. Ka endal on raske sisusse süveneda, saati siis õpilastel.

Oli ka negatiivset: eelmisel aastal kasutati Sarapuu õpikut, aga sellel on lihtsalt nii halb kõide, et lagunes laiali.

Kümme vastanut eelistas "Piik ajalukku. 5. klassi õpik" (Vseviiov, 2002). Põhjendused: huvitav; äratav õpilases huvi erinevate põnevate ajaloosündmuste vastu; õpik on väga põnevaks lugemismaterjaliks õpilastele, kel suurem huvi ajaloo vastu. Negatiivsemat: ei vasta 5. kl tasemele; kasutaksin seda lisaõpikuna; raske; õpik ei kõlba lastele, aga on hea abimaterjal õpetajale.

Viimasena eelistas kaks vastanut "Ajalugu 5. klassile" (Laar jt, 1997).

Kas teie kasutatavas õpikus on teie arvates Eesti ajalugu esitatud piisavalt?

Vastata sai jah/ei ning põhjendada oma vastust. 38 vastanut arvas, et õpikus "Ajalugu 5. klassile" (Laar jt, 2002) on Eesti ajalugu piisavalt, ja vaid üks, et mitte. "Jah"-vastust põhjendati: õpilane saab ettekujutuse Eesti ajaloost tänapäevani välja; 5. klassi õpilane pole võimaline rohkem materjali omandama. Samas arvati, et õpik on liiga mahukas; Eesti ajaloo kõrval võiks rohkem olla ülejäänud maailma ajalugu; 5. klassi õpilane ei oma mingit süsteemi ajaloo vastu, vaid peaks lugema edaspidise huvi tekitamiseks lihtsalt huvitavaid lugusid. Üks põhjendus kõlas: õpik on veider. Kord palju fakte, milles 5. klassi laps ei orienteeru, teises kohas selline udujutt, ei ise ka ei saa aru, mida öelda tahetakse.

Ainsal "ei"-vastusel oli põhjendus: mõned teemad võiksid olla koondatud. Ülevaatlilikult on jäänud esimese Eesti Vabariigi periood, samas kui pikemalt käsitletakse näiteks 1941. aasta sünd-

musi. Ka Nõukogude periood on jäänud liialt napisõnaliselt.

17 vastanut leidis, et õpikus "Ajalugu 5. klassile" (Vära, Adamson, 2001) on Eesti ajalugu piisavalt, ja üheksa, et mitte. "Jah"-vastaja arvas, et 5. klassi kursus on eeltutvustus kogu ajalookursusele ega eeldagi põhjalikumalt käsitlemist. Arvati, et kasulik oleks anda mingi kronoloogiline ülevaade, millised sündmused leidsid aset meie maal.

11 vastajat arvas, et õpikus "Jutustusi ajaloost. Ajaloo õpik V klassile" (Sarapuu, 2002) on Eesti ajalugu piisavalt, ja seitse, et mitte. "Jah"-vastuseid põhjendati: Eesti ajalugu käsitletakse igas peatükis ning on arusaadavalt kirja pandud; õpikus häirib lapsi dialoogi vorm, kuid õpetaja abiga leitakse oluline üles. "Ei" vastanu arvas, et järgnevates klassides on Eesti teema juba ajalooperioodide kaupa ja õpilastel puudub üldine ülevaade Eesti ajaloost kui tervikust.

12 vastanut leidis, et õpikus "Ajalugu 5. klassile" (Laar jt, 1997) on Eesti ajalugu piisavalt, ja kaks, et mitte. "Jah"-vastaja põhjendas, et õpik ei vasta eale ning 5. klass vajab lihtsustatud materjali. "Ei"-vastaja arvates võiks olla rohkem huvitavaid fakte ajaloost, mis tekitaks lastes huvi.

Kaks vastanut arvas, et õpikus "Piik ajalukku. 5. klassi õpik" (Vseviiov, 2002) on Eesti ajalugu piisavalt, ja viis, et Eesti ajalugu on vähe. "Jah"-vastaja põhjendas, et Eesti ajalugu on vähe, aga kuna ma ei ole eesmärgiks võtnud Eesti ajaloo kursuse läbimist 5. klassis, siis pole see probleemiks. "Ei"-vastaja põhjendas, et õpikus on ülevaatlilikult seletatud ajaloo mõistet ja ülesandeid. See on teos ajaloost üldse.

Seitse vastanut arvas, et õpikus "Me elame ajaloos. Eesti ajaloo õpik 5. klassile" (Toomet, 1993) on Eesti ajalugu piisavalt ja negatiivseid vastuseid polnud. "Jah"-vastanu kommenteeris: esitatud on just need teemad, mida 5. kl õpilased võiksid teada.

Milline peaks olema 5. klassi ajaloo algkursuse õppesisu?

Valida oli nelja variandi vahel: 1) ainult Eesti ajalugu; 2) ainult maailma ajalugu; 3) peamiselt Eesti ajalugu ja pisut maailma ajalugu; 4) peamiselt maailma ajalugu ja pisut Eesti ajalugu. Vastust sai põhjendada. Enim valiti kolmandat varianti (5. klassi ajaloo õppesisus peaks

olema peamiselt Eesti ajalugu ja pisut maailma ajalugu), 66 korral 100-st. Vas-tuseid põhjendati järgnevalt.

5. *kl alles hakkab ajalugu õppima ja seepärast on põhimõte, et liigume lähemalt kaugemale.*

Maailma tajumine ajaloolisest seisukohast algab siiski kodust, kodumaast ja selle ajaloost.

Kodukoha ajalugu peaks ikka teadma. Muidu on nii nagu loodusõpetuses, et tunneme tiigrit ja kaamelit, kuid ei tea, kes elavad meie metsades. Isegi 9. kl lõpetanud teavad Eesti ajaloost vähe.

Maailma ajaloo õppimisel tekivad raskused sellega, et lastel ei ole etteku-jutust eri riikide ja kohtade asukohast (puuduvad teadmised geograafiast). Nad ei saa aru, et Eesti on üks osa maailmast.

Eestlastena võiksime ju oma ajaloost põhjalikumalt teada, kuid algajale õppi-jale huvitavas ja mitte liiga raskes võtmes, paigutades Eesti ajaloo maailma ajaloo konteksti. Maailma ajaloo taustal peaks selguma Eestis toimuv, et oleks võrdlusmoment.

21 vastanut arvas, et 5. klassi ajaloo-õpetuse sisuks peaks olema ainult Eesti ajalugu. Leiti, et Eesti ajalugu on lähedasem ja paremini mõistetav. Põhjendus-*sed kõlasid: Algama peaks endast, oma kodumaast ja siis liikuma kaugemale. Hilisemates klassides ei tegelda enam nii põhjalikult Eesti ajaloo. Olen kasu-tanud pea kõiki õpikuid ja õpetanud ka Eesti ja maailma ajalugu pooleks ning võtnud ainet kui lihtsalt jutustavat, aga see ei õigustanud ennast.*

Eesti ajalugu on sissejuhatava aasta-ga lihtsam hõlmata. Kui maailma ajalugu, siis millised sündmused? Segi ei tasu panna. Hea, kui põhikooli lõpus suu-detakse Eesti ja maailma ajaloo sünd-musi kokku viia.

Kronoloogilist maailma ja Eesti ajaloo õpetamist 5. klassis ei pea ma vaja-likuks. Arvan, et õpetama peaks eel-kõige koduümbruse ja maakonna aja-lugu. Tunnid peaksid olema paarikaupa, et oleks aega õppekäikudeks ja muuks tegevuseks. Kuna kehv lugemisoskus on üheks suuremaks takistuseks vane-mates klassides, ei saa tööd õpikuga välistada, iseküsimus on, millises ma-hus ja kuidas seda teha, et õpilastel säi-likuks huvi ajaloo vastu.

Esmakordsel põhjalikul tutvumisel ajaloo-ga on õpilasele aine rohkem seostatav, kui räägitakse sellest, millele ta valdavalt kinnitust saab mis iganes allika põhjal.

See, mis toimub mujal maailmas, ja seosed Eesti ajaloo-ga jäävad 5. klassi õpilasele veel raskeks. Keskmise õpi-lane ei suuda seda haarata ja aine muu-tub ebameeldivaks. Võiks olla rohkem ajaloo seisukohalt küll tähtsusetuid, kuid huvitavaid lisafakte, mis kursuse huvi-tavamaks muudaksid.

13 vastanut arvas, et 5. klassi õppe-sisuks peaks olema peamiselt maailma ajalugu ja pisut Eesti ajalugu. Arvati, et maailma ajaloost võiksid olla huvitavad lood (sest süsteem tuleb hiljem) ja mõ-lemat ajalugu (Eesti ja maailma) suhte-liselt võrdset. Vastuseid põhjendati järgnevalt. 5. klassis peaks toimuma sissevaade ajalukku, mitte konkreetset ühe piirkonna või ajalooajaloo süste-maatilise õppimine; kuna 5. klassis on keeruline mõista kaugemel aegadel toi-munud, peab materjal olema hoolega valitud. Oluline on nii Eesti kui ka maail-ma ajalugu lastepärasel, selges ja huvi äratavas vormis.

Teist varianti – ainult maailma ajalugu – ei soovinud 5. klassi õppesisuks ükski vastaja.

Kas kasutate õpiku kõrval täiendavalt ka Eesti ajaloo alast lisamaterjali?

Vastata sai jah/ei ning oma vastust ka põhjendada. Kokku kasutas sajast vastanust 93 õpetajat Eesti ajaloo lisa-materjali ning seitse mitte. Põhjendus-tes loetleti kasutatav lisamaterjal.

1. Ilukirjandus – 45 korda (*E. Bornhöhe “Tasuja”; E. Kippel “Meelis”; J. Parijõgi “Möödunud ajad jutustavad”; J. Sarapuu “Uru jutustused”; M. Metsanurk “Ümera jõel”; E. Kuus “Nupumees Ati”; J. Kross “Mardileib”; K. Ader “Kui mina olin väik-seke”; H. Pukk “Tuli pimendatud linnas”; E. Viide “Mahtra sõda” jt).*

2. Eesti ja maailma ajalugu tutvustavad raamatud – 32 korda (*J. Sarapuu “Eesti ajaloo algõpetus”; J. Sarapuu “Jutustusi ajaloost” jne).*

3. Teised õpikud – 30 korda.

4. Internetimaterjalid – 25 korda (14 korda www.miksike.ee).

5. Atlased – 23 korda.

6. Pildimaterjal (vanad fotod, diapositiivid, lüümikud, postkaardid jne) – 20 korda.

7. Teatmeteosed ja entsüklopeediad – 15 korda.

8. Kaardid (*Sarapuu seinakaardid, kon-tuurkaardid, Eesti kaart*) – 12 korda.

9. Filmid – 10 korda (*“Nimed marmor-tahvil”, “Verekivi”, “Viimne reliikvia”*) ja kui TV-s on midagi ajalooalast, olen pöö-ranud tähelepanu.

10. Õppekäigud ajaloolistesse paika-desse ja muuseumidesse – 10 korda.

Järgnesid endakoostatud materjalid (9); ajakirjandus (5); dokumendid ja ar-hiivimaterjalid (5); kroonikad (*Liivimaa kroonika, Henriku kroonika*) (4).

Lisamaterjali mittekasutaja põhjendas oma vastust nii: *olen seisukohal, et õpik peaks olema raamat, millega antakse ammendav ülevaade antud teemast.*

Kokkuvõte

5. klassis ajalugu õpetavad õpetajad on kursis kasutusel oleva õppekirjandu-sega. Eelistatakse ja kasutatakse Mart Laari, Maria Tilga ja Eha Hergauki uuendatud, 2002. aasta õpikut. Teisena kasutatakse ja eelistatakse Einar Vära ja Andres Adamsoni õpikut. Kolmanda-na eelistatakse, kuid ei kasutata, sest see ei vasta riiklikule õppekavale, Tiia Toometi õpikut (on kasutusel lisamater-jalina; kiidetakse selle lapsesõbralikkust). Eelistatavates õpikutes domineerib Eesti ajalugu. Küsitletud arvavad, et 5. klassi õppesisuks peaks olema enam Eesti ajalugu ja pisut maailma ajalugu, alustada võiks kodumaa ajaloost ja liiku-da siis kaugemale. Maailma ajalugu on raskemini mõistetav, sest õpilasel puu-duvad veel teadmised geograafiast. Oluline on esitada nii Eesti kui ka maail-ma ajalugu köitvas, selges ja eakoha-ses vormis, et tekiks huvi ainet õppida.